

HAZAI TÜKÖR

PETRI GÁBOR

EMBER, POLITIKA, VILÁGKÉP*

EGY ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ PROGRAMJÁBÓL

A választási előkészületek a munkás hétköznapi közepette folynak és a választás vasárnapja után ismét hétfő következik, a napi munka a gyárakban, szántóföldeken, a hivatalokban, az egyetemi intézetekben és mindenütt, ahol a milliányi ember dolgozik a mindennapi kenyérért és a holnapéért és a maga vágyai szerint elképzelt jövőért. Az életünket nem a véletlen kénye-kedve szabja meg: a program a szocializmus teljes felépítése — e fogalom társadalmi, gazdasági és művelődési kritériumaival együtt — és a menetrendet az adottságokkal összehangolt ötéves tervek jelölik ki.

Az élet, a munka viszonylag békés, nyugodt körülmények közt folyik, a belpolitikai vizek csendesek; többek csalódására a legutóbbi pártkongresszus semmiféle szenzációs bejelentést nem hozott, ehelyett a 10 éve bevált, egyenesvonalú politika folytatását jelentette be, felmérte a megtett utat, kitzúta a legközelebbi célokat és megjelölte az erre alkalmasnak ítélt eszközöket.

TÁRSADALMI TUDAT, TÖRTÉNELMI TUDAT

Az emberek manapság elolvassák a napilapokat, megtárgyalják a vasárnapi sporteseményeket, megvizsgálják, nyertek-e a totón, a tárgysorsjátékon vagy a lottón, elolvassák a nemzetközi híreket is, a fegyverkezési verseny számadatait, a diplomácia napi eseményeit, mostanában az atomsorompó-egyezményről folyó vitákat, a vietnami háború aggasztó híreit, mások tanulmányozzák az Ibusz utazási ajánlatait, ismét mások szövetkezeti lakás ügyében járkálnak, terveznek — szóval ki-ki éli a maga életét, gondját, örömét, ahogyan azt az emberek mindig is tették, mióta a világ világ. És ez bizonyára jól is van így. Sőt mindannyian azt szeretnék, ha még több volna az öröm és kevesebb a gond, és ez a kívánság szintúgy megfelel az élet természetes rendjének.

Nem tudom, mások hogyan vannak velem, de engem ez a látszólag békés nyugalom olykor nyugtalanán tesz, mert arra gyanakszom, hogy a nyugalomnak bizonyos formája közelebb áll a közömbösséghez, mint az elégedett, jóllakott ember nyugalomához, bár ez utóbbi sem okvetlenül olyan vonzó és kívánatos állapot. Hát igazán olyan jól megy minden minálunk, hogy ilyen nyugodtak lehetünk? És akik olyan nyugodtak, azok vajon mind olyan elégedettek is? Azt gondolom, hogy nem; sőt sokan nagyon is igényesek, csak hogy igényeik kielégítését másoktól várják, és ha nem elégítik ki ezeket az igényeket, akkor közömbössé válnak. Nem azt nézik, mijük van, hanem mijük hiányzik, de a hiány okát másban keresik. Nem akarnék általánosítani: igen sokan vannak ebben az országban, akik éjt-napot eggyé téve török a fejüket, hogyan lehetne többet és jobbat tenni, akik feláldozzák a pihenés óráit, akik alig vannak a családjukkal, akik egy esztendő alatt kettőt öregednek, akik magukra vállalják a kezdeményezést, esetleg a meg nem értés kockázatát, akik lábukkal még a jelenben, értelmükkel már a jövőben

* Dr. Petri Gábor egyetemi tanár, a Szegedi Orvostudományi Egyetem I. sz. Sebészeti Klinikájának igazgatója az elmúlt négy évben Szeged város országgyűlési képviselőjeként tagja volt a parlamentnek. Mandátuma lejártával ugyanabban a választókerületben újra jelölték, majd a március 19-i választásokon ismét országgyűlési képviselővé választották. Itt közölt írása megegyezik annak a beszédnek szövegével, amelyet ez év februárjában mondott el szegedi választói előtt, jelölő gyűlésén. Csupán azokat a részeket hagytuk el, amelyek közvetlenül kötődtek az esemény aktualitásához — de amelyek hiánya nem csorbítja a közérdeklődésre „hosszabb távon” számot tartó mondanivaló lényegét. Az elkövetkezendő oldalakon egy, a közélet fórumán is tevékenykedő természettudós gondolataival, következtetéseivel ismerkedik meg az olvasó. A politikázó tudós fogalmazása nem mindentűt esik egybe a gyakorlati politikus közismert szóhasználatával. De az eltérés árnyalati, a gondolati lényeg megértését nem befolyásolja — meghagyásával az írás hitelességét, őszinteségét kívántuk csorbítatlanul megőrizni. (A szerk.)

Járnak, akik keresik és megvalósítják az újat, és utat vágnak a mögöttük jövőknek. Alighanem ők is elégedetlenek, de nem másokkal, hanem magukkal; és nem mástól, nem „felülről” várják a jobbat, hanem önmaguktól. De talán nem ezek vannak többségben. Nem gondolok most arra a kétségtelenül elenyésző kisebbségre, amely meg nem engedett és a büntetőtörvények határait súroló vagy éppen túl is lépő eszközökkel csikar ki jogosulatlan előnyöket mások rovására, hanem arról a sok, egyénileg rendes emberről beszélek, aki hajlandó a könnyebb oldaláról megfogni a munkát, és aki nem valami finoman hangzó, de találó „kis pénz, kis foci”-elv szerint megelégszik a teljesítmény minimumával, esetleg annál valamivel kevessebbel.

Amikor erre utalok, nem szeretnék megfélemlíteni arról, hogy az emberi természet nem tűri a tartós feszültséget, mert kifárad bele. Épp ezért teljes abszurdum volna a felszabadulás utáni első évek lázas munkaprogramja, az újjáépítés hajszolt erőfeszítéseit elvárni, de a hézagmentes, precíz és folyamatos munka igénye nem telhetetlen kívánság, ahol a munkafeltételek adva vannak, és nem is feladandó, kilátástalannak nevezhető törekvés, ahol meg kell teremteni őket. Ebben az esetben is a lét előbb jár, mint a tudat. Igazán nem frázis, hanem élő valóság, hogy egy olyan országban, olyan társadalomban, mely megszüntette a kizsákmányolást, a tőkés profitot, ahol az állam nem egy társadalmi rétegnek, hanem a nép egészének a megtestesülése, ott a közérdek és az egyéni érdek közt nem elmentés, hanem azonosság van. Ahol a társadalmi összmunakából eredő állami bevételek minden nélkülözhető fillérje közvetlenül vagy közvetve visszakerül az állam polgáraihoz, ott az el nem végzett vagy rosszul elvégzett munka bumerángxént út vissza. Ha valaki aktív vagy akár passzív módon csorbítja a közvagyon az alapon, hogy az az övé, tehát azt tesz vele, amit akar, az téved, mert nem csupán az övé, hanem mindenki másé is. Kis túlzással állítható, hogy nálunk mindenki, aki már vagy még tud beszélni, elmondhatja magáról, amit egykor a „Napkirály”: „Az állam én vagyok”. Igen, de az állam mi is vagyunk, mi mindnyájan, csak éppen az állami vagyon nem személyi, hanem szocialista, közös tulajdonunk, és aki kárt tesz benne, nemcsak magát, hanem valamennyiünket megkárosítja. A társadalmi tudat hiánya a közömbösség forrása, és talán nincs a szocialista nevelésnek fontosabb és égetőbb feladata, mint ennek a tudatnak a kiformalása a már felnőtt és a most növekvő nemzedékben. Nem veszélytelen dolog a közömbösség, hiszen „Nem harc s ellenség, fájdalom dönt nemzetet és hont” — ahogyan egykor Vörösmarty írta.

De amit a társadalmi tudat hiányának neveztem az imént, az ugyanolyan joggal a történelmi tudat hiányának is minősíthető. Ez sem veszélytelen. Itt is Vörösmartyt idézhetem: „A múltat tiszteld s a jelent vele kösd a jövőhöz”. Egy szóval kívánczok csak kiegészíteni ezt a rövid sort: *Félve tiszteld!* A választás napjával március 19. napja van kitűzve. Ezen a napon szabadon és saját elhatározásunk szerint jelölhetjük majd ki további fejlődésünk irányát. De 23 évvel ezelőtt, 1944. március 19-én a hitleri hadak csizmaí taposták el az akkori Magyarország látszatfüggetlenségének utolsó nyomait is. Talán erre is helyes ezúttal visszatekinteni. De idézhetjük a „boldog” ferencjózsefi időket is, amikor szűrszabó apja 1—2 korona hiányában nem tudta beiratni a gimnáziumba a kis Móra Ferencet, aki a terem folyosóján az ajtóhoz lopózza hallgatta csak a kiszűrődő hangokat; vagy gondolhatunk Móra kis újságosgyerekeire, aki télen szederjes lábbal kézbesítette a lapot, és amikor adtak neki egy pár viselt cipőt, legközelebb ismét csak mezítláb jelent meg, mert odaadta a cipőt néjének, aki már iskolába is járt. Vagy emlékezzünk csak a roskatag dunántúli nagybírtokon sínylődő „puszták népére”, ahogyan Illyés Gyula írta meg, vagy a 30—40-es évek szociográfiáiban megörökített viharsarki nyomorult kisgyerekekre, akiket pálinkás kenyérral etetett meg anyjuk, hogy ne ríjanak az éhségtől, amíg ő napszamba jár. Ne feledkezzünk meg Móricz Zsigmond lapjáról, a Kelet Népe-ről sem, melyben lelkesen propagálta a „Népfőiskola” létrehozását, hogy évente legalább tucatnyi parasztleányt megtaníthassanak rá: a magyar művelődés többet is produkált, mint a falusi nyomorúságot, és hogy a török időkből ránk maradt földművelési módszereknél jobbat is kitalált már a világ. Gondoljunk a százezernyi amerikai magyarra, aki a kapitalizálódó országból, hátrahagyva családját, elment a tengerentúlra, hogy legalább érdemes legyen kizsákmányoltatnia magát és ne vesszen éhen. És emlékezzünk Hóman Bálint AdOB-osaira meg az okleveles gépészmérnökökre, akik letagadták a képesítésüket, hogy felvegyék őket villamosvezetőnek. Ezekre is gondolni kellene azoknak, akik úgy érzik, hogy nem érdemes többet dolgozni a kis fizetésért. Ha nem feledkezzünk meg ezekről olyan könnyen, és nem hallgatunk el olyan hamar arra a gyakori megjegyzésre, hogy mindez még „az ősidőkben” volt, és ha a napi élet kisebb-nagyobb bosszúságai közben eszünkbe jut, hogy alig több,

mint 10 esztendeje kis híján ismét a nyakunkra ültek azok, akiknek ezeket a „régiboldog idöket” köszönhetjük, akkor jobban megbecsüljük azt a rendet, amelyet mi is segítettünk megteremteni és amelynek a létrehozásával a ma élő nemzedék betrta nevét — nem is akármilyen betükkel — a magyar történelembe. Ne ártassuk magunkat: nem volt tévedésektől, sem hibáktól, talán még bűnöktől sem mentes ez a nemzedék, de történelmet csinált, nem is akármilyent.

AZ ÉRTELMISÉG HIVATÁSA

Amikor azonban ezt egy nagy lépés megtételének természetes örömevel megállapítjuk, ugyanakkor arra is figyelmeztetnünk kell magunkat, hogy valójában csak az áttörés sikeréről van szó, a siker kiaknázása még hátravan. A huszárso-rohamon túl vagyunk, most vannak soron az aprólékos, gondos munka hétköznapjai; a hibák kigyomlálása, a nyugodt és egyenletes fejlődés feltételeinek megszi-lárdítása, a céltudatos nevelőmunka és ezen belül nem utolsósorban a magunk nevelése. Ebben pedig a magyar értelmiségre egészen nagy felelősséggel járó nehéz feladat vár. Ez alkalommal éppen erről szeretnék még beszélni. Az értelmiségről tehát, nevezetesen az egyetemeken dolgozókról, akik a szellemi életben döntő szerepet játszanak, akiknek vállain nyugszik a felnövekvő nemzedék nevelésének gondja; a szellem munkásairól, akik nem osztályt alkotnak, hanem valamennyi osztályhoz tartoznak és akiket sokszor használt, szinte elkoptatott szóval „a néphez hű értelmiség”-nek szokás nevezni. Úgy tűnik, hogy pleonazmus ez a kifejezés, hiszen a jó értelemben vett, az igazi értelmiség fogalma nemcsak hogy nem jelent meghatározott osztályt, de még meghatározott foglalkozást sem jelent, sokkal inkább a tudásnak, a műveltségnek, az erkölcsnek és az emberi magatartásnak azt a magasabb fokát, melyben a néppel, a nemzettel és a hazával való azonosulás természetes, és amelyen a közösség önzetlen, de legalábbis odaadó szolgálata magától értetődik. Én így értem ezt a fogalmat és nem gondolom, hogy pusztán az oklevél, cím vagy hivatal önmagában megtestesíthetné, ha csak nem azon a sokféle nyomtatványon, amelyet időnként kitöltetnek velünk.

Az egyetemeken dolgozó értelmiség természetszerűen elkötelezte magát a tudományak, és többek közt ezt tekinti élethivatásának. A tudomány tehát, amelynek levegőjét Pavlov szavaival élve, a tények jelentik, a megfogható, a kikövetkeztethető, a bizonyítható, a „valódit”. De hadd hivatkozhassam épp itt, ahol József Attila tanult, az ő egyik versére, melyben Thomas Mannt köszönti, és erre kéri: „Az igazat mondd, ne csak a valódit”.

Hadd hivatkozzam a tudomány által leírt folyton változó, újra meg újra helyesbitendő „valódi”-ra egyfelől, és másfelől a valódinak egy magasabb formájára, az immanens „igaz”-ra, melyet a költők fogalmaznak meg számunkra néhány évezrede — mindig új szavakkal és mégis maradó érvénnyel. Nem ellentmondás ez, hiszen az emberi tudás gyorsan fejlődik, az ember természete és érzésvilága nagyon is lassan. A nagy költők, akik a legszemélyesebb módon adtak kifejezést minden ember közös érzésvilágának, sokszor éppen legbensőbb vágyainak és leg-
isztább érzéseinek — Babits Mihály hasonlatával élve —, a történelmi korszakok fölött átnyúlva kezdet adnak egymásnak, vagy azt is mondhatnám, hogy visszhangozzák egymás szavát. A költők azok, akiket nagyon is meg kell becsülnünk, foglalkozunk bár egzaktt természettudománnyal, vagy mással, mert azért, hogy minden ember közös érzésvilágát fejezik ki, felébresztik és ébren tartják bennünk az összetartozás, a szolidaritás, az egymásrataltságot és a közösséggel való azonosulás érzetét.

Azért hozom fel ezt a választási beszédben nem túlságosan beleillő elmélkedést, hogy idézhessek majd költőinktől olyasmit is, ami az én fogalmazásomban közönségesnek és nevetséges frázisnak hangzana, bármilyen komolyan gondolnám is. Az ő szavak hiteles, kipróbálta már az idő.

Az értelmiség előtt álló nagy feladatot két pontba igyekezném összesűríteni. Az egyik elsősorban az egyetemen oktatókat illeti, és nem más, mint amit sok éve kérnek számon tőlünk, és amelyben félok, hogy nem jutottunk elég messzire: ez az ifjúság szocialista nevelése.

Mit jelent a nevelés fogalma? Bizonyos érzelmi, gondolati és cselekvési reakciók kialakítását, melyek részint aktív, tudatos elhatározáson alapulnak, részint — mondhatni — feltételes reflexjellegűek. A nevelő tevékenység célja, hogy az, akit nevelnek, az a külső világ hívására, változására, behatásaira kiszámítható, előre látható, a célnak megfelelő emocionális és cselekvési választ adjon. A szocialista

nevelés ebben a fogalmazásban azt jelenti, hogy az adandó válasz a szocialista társadalom viszonyainak, követelményeinek feleljen meg. Eddig egyszerű is a dolog, de hogyan lehet ezt elérni? Azt gondolom, hogy nem tételek egyszerű megtanultatásával, nem is az igény ismételt hangoztatásával, nem fölösleges korhó-lással és nem is udvarlással, és mindenekelőtt nem a nyilvánvaló nehézségek feletti szemet hunyással. Bizonyos, hogy nem oly könnyű megmondani, hogyan, de azt hiszem, hogy *mindenekelőtt példaadással*. A régi szólás szerint „decendo discimus”, és ez nagy igazság. Miközben nevelni akarunk, magunkat kell folyton nevelnünk, hogy példát tudjunk adni. És ha nem tudunk magunk példaképpül szolgál- ni — és ez megeshet —, akkor mások példáját kell segítségül hívunk. Az ifjú- ság fogékony; persze fogékony a rosszra is, mint minden ember, de a jóra is fogékony; és hogy milyen befolyások kerülnek túlsúlyba bennük, az elsősorban rajtunk múlik. Az ifjúság természettől fogva érzékeny minden ráhatásra, és ép- pen ez a tulajdonsága nyújtja a nevelő számára a legnagyobb lehetőséget. Talán nem tévedés azt gondolni, hogy a gyakran tapasztalt közömbösség, a saját jövőjét illető kilátástalanság inkább divat — akárcsak a századforduló körül spleen-nek nevezett hangulat, vagy még korábban Goethe Wertherének abban az időben kö- telezőnek tekintett pesszimizmusa. De ha történetesen valódi is volna — amit nem hiszek —, akkor a lélek szárazságának, ürességének tünete, holott ez eleve idegen az ifjúkor természetétől. De ha mégis divat — és kétségtelenül előnytelen, csúnya divat —, akkor is érdemes védekezni ellene; ha pedig ürességet jelent, akkor meg éppen a mi dolgunk igaz, helyes és célszerű olyan tartalmakkal kitölteni az űrt, amelyek a történelmi fejlődésnek és ezen belül a mi társadalmunk, a mi népünk érdekében felelnek meg.

Nagyon jól tudjuk, hogy a világ számára — politikai irányzatokra való tekin- tet nélkül —, ma a legfőbb kérdés és az erőfeszítések középpontja az ún. *élet- színvonal*. Ez gyakorlatilag a fejlettebb országokban — és természetesen magunkat is ide kell sorolnunk — a létfenntartási költségek minimuma vagy talán átlag- értéke fölötti bőséget, vagy ha úgy tetszik, luxusfogyasztást jelenti, tehát mindazt, ami az egyes ember és a család gondtalanságát, távlati biztonságát, kényelmét biz- tosítja. Ha meggondoljuk, hogyan étekezünk, hogyan öltözködünk, mennyit utaz- gatunk, mennyi könyvet veszünk stb., akkor félreismerhetetlen az utóbbi évek ro- hamos és nagyméretű fejlődése. De ha azt gondoljuk, hogy ennél még sokkal na- gyobb bőségben is lehet élni és élnek is sokan, akkor is igazunk van. Van bőven tennivaló még ezen a téren, és *semmi sem nyilvánvalóbb, mint az, hogy a társa- dalom és az állam egyik legfőbb gyakorlati feladatának az életszínvonal emelését tekinti*. De éppoly világos, hogy ez semmi mástól nem várható, mint a termelés mennyiségi és minőségi javulásától, más szóval: a magunk munkájától. Tehát arra van szükség, hogy minden ember azon a helyen, ahol áll, megtegye a magáét, és ne akadályokra hivatkozzék, ha nehézséggel találkozik, hanem igyekezzék jó szívvel leküzdeni az akadályt. *A semmiből könnyebb eljutni a valamire, mint a vala- mennyiből kétannyit csinálni. Ehhez idő kell, pusztán a kívánság és a türelmet- lenség nem elég.*

A filozófiai materializmus, melyre ifjúságunkat tanítjuk, nem jelentkezhet úgy, a fiatalok tudatában, hogy a pénz és az anyagi jólét minden egyebet megelőz, sőt, az egyetlen olyan dolog, amiért élni érdemes és amelynek pillanatnyi hiánya elég indok a kedvetlenségre és reményvesztettségre vagy éppen közömbösségre. Egyesek talán a filozófiai idealizmus jogos, materialista nézőpontú bírálatából mintha azt a téves következtetést is levonnák, hogy a célok kitűzésében, az áldozat árán is kívánatos megvalósításban nélkülözhetetlen, *nem bölcséleti, hanem emocio- nális „idealizmus”* is elvesztette volna hitelét. Pedig hangozzék bármilyen para- doxul vagy szentségtörően: éppen a szocialista, a kommunista társadalom alakítása, építése igényli, sőt feltételezi az ilyenfajta emocionális „idealizmus” legmagasabb hőfokát. Materialisták a végrehajtásban, eszközeink megválasztásában, lépéseink megtervezésében vagyunk. Mondhatnám azt is, hogy a szocialista építés dialektikája ennek a jó értelemben vett emocionális „idealista” belső indításnak és a mate- rialista módon, az ész, a tudat által ellenőrzött végrehajtásnak az egybeötvözö- dését, mintegy egységét jelenti.

Mi volna könnyebb a materialista, természettudományos gondolkodás szá- mára, mint annak a belátása, hogy minden mozgás létrehozásához energiára van szükség; de éppígy nem természetes-e annak a belátása, hogy *ennek az energiának egy része szellemi, intellektuális energiát, emberi erőfeszítést jelent*. Lehet-e vitába szállni avval, hogy nem a szén, nem az olaj, még csak nem is a nukleáris anyag a legfontosabb és a legkimeríthetlenebb energiahordozó vagy energiaforrás, ha- nem az *emberi akarat*, amely végső soron mindazt létrehozta, amit a történelem az élet bármely területén produkált. Az emberi nem, az emberi akarat lehetőségei-

nek szinte korlátlan voltára a modern tudomány szolgáltatja a legjobb példákat. *Lehet-e ennél meggyőzőbb példát adni ifjúságunk elé?*

De a dialektikus materializmus szemlélete nem teszi-e evidenssé, hogy a társadalmi fejlődés szinte egyenes vonalban halad a jogok kiterjesztése felé, egyre szélesebb tömegek javára? Nem értékelhetjük, és ifjúságunk sem értékelheti értéke szerint azt, amit elértünk, ha nem hasonlítja a mátt a múlthoz. A múlt század 40-es éveiben Vörösmarty számára csak távoli ábránd lehetett — amint írta —:

*„Hogy a legalsó pór is, kunyhájában
Mondhassa, nem vagyok magam,
Testvérim vannak, számos milliók,
Én védem őket, ők védnek meg engem.
Nem félek tőled, sors, bármit akarsz”*

Ma ezt úgy nevezzük: proletár nemzetköziség.

Vagy, ha Petőfi ezt írta: a vágyott, távoli jövőről:

*Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk
Mert itt van már a Kánaán*

vajon nem a megvalósult szocializmus leírását olvashatjuk ki ebből?

A nevelésnek az sem jelentőség nélküli tényezője, hogy *ne koptassuk el a valódi tartalmuk szerint nagy belső dinamikájú szavakat a gyakori használattal*. Voltak régi vallások, melyekben az Isten nevét nem volt szabad kiejteni. Ezt a szót, hogy „haza” ritkábban és szemérmesebben kellene kiejtenünk, hogy amikor mégis kimondjuk, érezzük, milyen sokat jelent. Nem lehet elképzelni, elhinni azt, hogy egy fiatal, fogékony lélek számára ne jelentsen kötelezettséget, indítást a maga helyén alkalmazott hivatkozás a hazára és a szülőföldre. Hadd idézzem Radnóti néhaiy sorát:

*Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringő gyerekkorom világa.
Belőle nőttek én, mint fatörzsből gyöngye ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.
Itthon vagyok.*

Nem elemzem tovább ezt a kérdést, de hiszek abban, hogy az ilyen értelemben végzett nevelésnek, emberformálásnak megvannak a lehetőségei, a kedvező kilátásai, ha magunk is úgy érzünk, ahogyan másokat nevelni akarunk.

Csak röviden érintem a második feladatot, amelyről azt hiszem, hogy nem kis mértékben az értelmiségre vár: *ez az új gazdasági mechanizmus megvalósításában való részvétel*. Lényegében nem valami új csodaszerről van szó, hanem egyszerűen a továbbjutásunkhoz szükséges munka racionálisabb szervezéséről és gazdaságosabb végrehajtásáról. Arról, hogy az erőnket arra fordítsuk, ami sürgős és hasznos, és ne pazaroljunk sem a saját energiáinkkal, sem a felhasznált anyaggal; arról, hogy azt gyártsunk, amire szükség van itthon és amit el tudunk adni másoknak; arról, hogy eleget is állítsunk elő és az jó is, olcsó is legyen. A hibák elemzésében, kijavításában, a legjobb módszerek kiválasztásában és egész tevékenységünk ökonómiajának ellenőrzésében az értelmiség szaktudására, hozzáértésére, és ugyanolyan mértékben lelkes és odaadó részvételére, ambíciójára egyaránt szükség van. Ezen a téren minden jó példa jó, bárhonnan jöjjön is. Nem hiszem, hogy itt bárkit meg kellene győzni arról, hogy valamely, a miénknél jobb — akár a tőkés világból eredő — módszer alkalmazása a termelésben *nem jelent politikai engedelményt, sem ideológiai visszakozást, hiszen a gazdaság szocialista jellegét a termelés struktúrája és az elosztás módja adja meg, nem valami más*. Látszólag túlzó, de elfogadható hasonlattal élve, az a körülmény, hogy a polio-vaccinát Amerikában találták ki, nem azt jelenti, hogy ennek alkalmazása a saját gyermekeink megvédésére valami kapitalista orientációnak minősül. Valójában pontosan ennek az ellenkezőjéről van szó: a gazdasági irányítás küszöbön álló reformja a szocialista fejlődés meggyorsításának egyik legígéretesebb eszköze, és sikere óriási szunnyadó, ki nem használt energiák felszabadítását ígéri. *Értelmiségünkre a lehetőségek kimunkálásában és megvalósításában igen nagy és vonzó feladat vár.*

MI DOLGUNK A VILÁGON?

Bizonyos: mindannyiunknak az a dolga, hogy ki-ki legjobb tehetsége szerint kivégeye részét a közös erőfeszítésből. Hogy az értelmiség és ezen belül főleg az egyetemi értelmiség mivel járulhat hozzá ehhez, arról az előbb igyekeztem számot adni a magam elképzelése szerint. Úgy tűnik, hogy a megjelölt feladatok közül a nevelés és az önévelés a számunkra legígéretesebb feladat, mondhatnám, történelmi feladat, mely hív, szólít bennünket, és amely elől nem szabad és nem is akarunk kitérni.

Világosan kell látnunk, hogy a társadalom, amelyről oly gyakran beszélünk, egyedekből, élő emberekből áll, akiknek megvannak a személyes gondjai, örömei, bánatai, vágyai és végső soron — emberi szempontból — a *történelem az egyes emberek életének közege*. Politikát, történelmet csinálni nem tudhat az, aki minden elképzelése, szándéka mögött nem az eleven embert látja. Ez a politika humanizmusa és a dolgok aspektusa: felülről tekintve lefelé az emberi világra. De vajon mi a dolgok aspektusa mitőlünk kiindulva, akik alulról tekintünk a történelem távlatára? Erre megint csak a költők felelnek:

„Mi dolgunk a világon?

Küzdeni erőnk szerint a legnemesbékért.

Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.”

Ez a helyi mérték. Van egy távolabbi is: mi történik szerte a világon? Eziránt sem lehetünk közömbösek. A *saját bajaink és reményeink nem feledtethetik velünk a mások sorsát*. Nem közömbös ránk nézve, hogy sokan éhen halnak Indiában, és nem nézhetjük őszinte megdöbbenés, mély szomorúság és részvét nélkül azokat a vietnami kisgyermeket, akiket anyjuk saját testével sem tud megvédeni a gyújtóbombáktól. Azok a repeszdarabok, melyek másokat — bárhol a világon — megölnék, *bennünket is megsebesítenek*. Soha nem szabad kiszakadnunk az emberek nagy közösségéből, különben elveszünk a magunk számára is.

Ez a másik, a tágabb mértéke a világ megítélésének.

De van egy harmadik, amelyet József Attila ajánlott, mondván: „*A minden-séghez mérd magad*”. Még ebben a nagy, ebben a végtelen távlatban sem vagyunk jelentéktelen semmik, bár tudjuk jól, hogy az életünk rövid, hogy bármelyik napon véget érhet; hogy ha holnap meghalunk, holnaputánra elfelejtenek bennünket, hogy pár év múltán avult lim-lom lesz, amit az eszünkkel és a kezünkkel létrehozunk. Mégis egyetérthetünk Ovidiussal, aki azt írta, hogy „*Non omnis moriar*”; „*nem mindenestül halok meg*”. Nem vallásosságból, hanem materializmusból hihetünk az örök életben, mert elfogadjuk az anyag és az energia megmaradásának tudományos elvét. Igazat adhatunk Sokratesnek is, akiről egy sor írás sem maradt ránk, de akiről a tanítványa, Platon megírta, hogy védőbeszédében, mielőtt kiürítették volna vele a méregpoharat, ezt mondta: „*Anytos és Melétos megölhetnek, de nem árthatnak nekem*”. Ez az igazság, a tudatos, a magát a mindenséggel mérő ember személyes igazsága: *nincs egyetlen szó, melyet valaha kimondtunk, egyetlen gondolat, melyet leírtunk, egy kis jó, melyet egy embertársunkkal tettünk, és nincsen olyan hiba vagy gaszág, amelyet elkövettünk, amely ne hagyna nyomot a világon*. Kétségtelenül részei vagyunk a világnak, de a világ arculatát mindegyikünk, kicsik és nagyok, okosak és ostobák, jók és gonoszok formálták és formálják az idők végezetéig. És — ha szabad így mondanom — ebben rejlik az egyén, az ember kozmikus felelőssége. De térjünk vissza a földre, ide, ebbe a terembe: és kitekintve a világba, idézzük Radnóti egy 1944-ben írt versszakát:

Ember, vigyázz, figyeld meg jól világod,

Ez volt a múlt, emez a vad jelen,

Hordozd szivedben. Éld e rossz világot.

És mindig tudd, mit kell tenned érte,

Hogy más legyen.

E sorok néhány helyén bizonyára más szavak állnának, ha Radnóti ma írná őket, de a lényeg, a program állja az időt. Úgy gondolom, hogy jó ez választási programnak; nekem jó és velem együtt, gondolom, sokaknak, akik azt gondolják, hogy *van még dolguk ezen a földön, és úgy érzik, hogy itthon vannak*.